

NORGES KRISTNE RÅDS SKRIFTSERIE - NR 25

Under samme himmel

EN ØKUMENISK SAMTALE OM RELIGIONSMØTER

Norges Kristne Råd

Under samme himmel

EN ØKUMENISK SAMTALE OM RELIGIONSMØTER

Utgitt av Norges Kristne Råd 2024
1. opplag 250 eks
Arktrykk.no

ISBN 978-82-7941-051-5

Boken kan bestilles fra
Norges Kristne Råd, Rådhusgt. 1-3, 0151 Oslo
Telefon: 23081300
Epost: post@norkr.no
www.norkr.no

Materialet i publikasjonen omfattes av åndsverksloven
og den bestemmelser knyttet både til de enkelte
bidragsyterne og for publikasjonen som helhet.

Grafiker: Peter Ilko
Bilder er gjengitt med tillatelse.

Norges Kristne Råd

NTSFs medlemmer:

Den katolske kirke:

Cornelius Arinzechukwu
Onwuekwe og Oddvar Moi

Den norske kirke:

Beate Fagerli og
Harald Hauge

Det Norske Baptistsamfunn:

Cornelius Arinzechukwu
Onwuekwe og Oddvar Moi

Det Serbiske Ortodokse

Kirkesamfund:

Dragan Jovanov

**Evangelische Gemeinde
deutscher Sprache in**

Norwegen:

Lutz Tietje

Frelsesarmeen:

Thormod Langeland

Kvekersamfunnet:

Egil Mardal Johannessen,
Tommy Vad Funderud

Metodistkirken i Norge:

Anne Grete Spæren Rørvik og
Hilde Marie Øgreid Movafagh

Pinsebevegelsen i Norge:

Pål Helmersen

St. Edmund's Church, Den

anglikanske kirke:

Andrew Thomas

Svenska Kyrkan i Norge:

Per Anders Sandgren

Syvendedags

Adventistkirken:

Vidar Hovden,
Tor Tjeransen

Norges Kristne Råd:

Erhard Hermansen og
Ester Madelen Lorentzen

Forord

Norsk Teologisk Samtaleforum (NTSF) er en bredt sammensatt økumenisk samtalegruppe under Norges kristne råd (NKR). Hvert kirke-samfunn kan oppnevne inntil to medlemmer, og gruppen styrer selv hvilken tematikk de velger å ta opp og hvilken metodikk de ønsker å bruke. NTSF behandler tema som er aktuelle for kirkene, for samfunnslivet, og/eller som inngår i en dagsaktuell debatt. Temaet «Religionsteologi» kom som et forslag fra NKRs styre, og ble valgt av NTSF på bakgrunn av temaets aktualitet.

Norge er et flerreligiøst samfunn. I skoleklas-ser, nabolag og på arbeidsplasser vil alltid flere religioner og livssyn være representert. Religionsmøtene skjer også innenfor ram-men av menighetene våre – i det diakonale arbeidet, på misjonsfeltet og ved kirkelige handlinger som bryllup og begravelser. Og de skjer når samfunn, familier eller personer er i krise og behovet for samarbeid og samhand-ling aktualiseres på nye måter.

Vi er blitt vant til å omgås mennesker med andre religioner enn vår egen, vant til å være nysgjerrig på andres tro og religiøse praksis, kanskje også vant til å la noen temaer ligge for å unngå konflikt. Samtidig er vi blitt vant til at religionsmøtene skjer i medier der de normale filtrene våre lett forsvinner, og fordommer og ekkokammer raskt kan bre om seg. I det flerle-ligiøse samfunnet og i menighetene våre må vi også hankses med utfordringer som fremmed-frykt, antisemittisme og islamofobi.

Prosjektet har fått tittelen «Under samme himmel» nettopp for å vise til mangfoldet i samfunnet og fellesskapene vi lever i. Med våre forskjeller og likheter står vi alle under samme himmel.

I et flerreligiøst samfunn er religionsdialog viktig. Religionsdialog er når representanter fra flere religioner møtes til samtale og dialog på like fot. Slik dialog kan handle om å bli kjent med hverandres tro og praksis, om å finne områder og måter å samarbeide på prak-tisk eller om å komme frem til større enighet. Forum for religionsdialog har det etter hvert blitt mange av, både på nasjonalt plan mellom sentralleddene i lederskapet, men ikke minst på lokalplan som gjerne har større grad av konkret samarbeid og fellesskap.

Vårt prosjekt er ikke religionsdialog, men religionsteologi. Religionsdialog forutsetter at alle parter er til stede og del av samtalen. Dette prosjektet er i stedet en intern samtale mellom representanter for ulike kristne kirker

i hvordan kristen teologi omhandler andre mennesker enn kun de som bekjenner seg som kristne. Det er en gjennomtenkning av vårt forhold til andre religioner og hvordan vi som kristne kirker omtaler, inkluderer og forholder oss til mennesker som tilhører andre religioner og livssyn, og samtidig ivaretar alles integritet. Religionsteologien er dermed en viktig ressurs for religionsdialogen, og de to områdene influerer og informerer hverandre.

Et prosjekt som dette endrer seg mens vi ar-beider. Vi startet med en orienteringsfase hvor vi så på ulike faglige perspektiver til religion-steologien. I det arbeidet ble det tydelig at mange av dilemmaene vi møter på er praktis-ke. Det er når religioner møtes at religionsteo-logien blir synlig og de praktiske mulighetene utfordres. Derfor valgte vi å ganske raskt se på disse møtestedene, og valgte bønn, bryllup og begravelse som fokusområder. Disse er sårbare områder fordi de kommer nært på menneskelivet, og det er områder hvor det å forholde seg til andre religioner blir viktig. Etter denne fasen har hvert kirkesamfunn ved sine representanter presentert noen nøkler fra sin egen teologi som er relevant inn i den teologiske samtalen om andre religioner, og som er et bidrag til det økumeniske fellesska-pet. I tillegg har representanter bidratt med historiske og samtidige eksempler som på forskjellige måter viser religionsmøter i prak-sis. Disse er plassert i bokser på ulike steder i heftet. Det har vært liten grad av uenighet, det har mer vært nyanser mellom oss og ulik vektlegging f.eks. mellom skapelsesteologi og misjonsteologi som får utslag i ulike syn på hvilke praktiske muligheter som er der.

Dokumentet er ment for kirkeledere på lokalt og nasjonalt nivå, for representanter fra kirkene som arbeider med ulike former for re-ligionsmøter og religionsdialog, og for kristne som ønsker å utforske det teologiske spen-ningsfeltet hvor kristendom lever fredelig med andre religioner. Derfor finner du også bakerst i heftet noen ressurser som kan brukes i gruppearbeid eller annet arbeid med dokumentet.

Vi håper vårt arbeid kan være en viktig ressurs for kirkene, og vi ser frem til respons fra våre søsken som tilhører andre religioner og livssyn.

Hilsen

Erhard Hermansen

Generalsekretær, Norges Kristne Råd

Hilde Marie Øgreid Movafagh

Leder, Norsk Teologisk Samtaleforum

Innhold

Religionsteologiprojektet – bakgrunn	8
Grunnleggende perspektiver	9
Religionsteologi i praksis	12
Hva sier kristen lære om religionsmøtet?	17
Konklusjon	26
Litteratur	28
Vedlegger	29

Religionsteologiprosjektet – bakgrunn

Hvordan ser vi teologisk på mennesker som tilhører andre religioner og livssyn? Det har vært et kjernesporsmål for temaet religionsteologi som NTSF begynte på høsten 2021 og slutfører våren 2024.

Temaet er aktualisert av livssynsmangfoldet i samfunnet vårt, innvandring, sekularisering og muligens økt polarisering. Kirkene er involvert i religionsdialog på ulike plan, men mens religionsdialog er et gjensidig møte mellom to eller flere religioner, er religionsteologi den tenkning som finnes i kristen teologi rundt andre religioner og livssyn. I dette arbeidet med religionsteologi har vi utforsket teologien rundt den religiøst andre samt noen religiøse praksiser hvor ulike religioner møtes. I den prosessen er teologiske anliggender som skapelse, soteriologi (frelseslære) og misjon blitt viktige fokusområder, noe som går fram i dette ressursdokumentet.

Ressursdokumentet gjenspeiler det NTSF har arbeidet med. Først presenterer vi noen grunnleggende perspektiver. Den teologiske refleksjonen rundt den religiøst andre er ikke ny og har utviklet både metodikk og praksis gjennom årene. Noen teoretiske nøkler vil bli presentert samt noen bibelske perspektiver. Bak i heftet vil du også finne en oversikt over andre økumeniske arbeider med fokus på religionsteologi. I delen Religionsteologi i praksis presenterer vi tre områder hvor religionsmøtet utspiller seg i praksis: i Bibelen, bønn, brylluper og begravelser. I det praktiske religionsmøtet kommer de teologiske spørsmålene fram. De ser vi nærmere på i den systematiske delen hvor tematikken som ble aktualisert i det praktiske arbeidet, reflekteres over mer inngående. I arbeidet vårt med temaet bidro representanter fra hvert kirkesamfunn med en presentasjon av religionsteologien fra sin sammenheng. Det vil være perspektiver og tyngdepunkt som er ulike mellom

kirkesamfunnene, men det anser vi som nyanser. Den felles teologiske refleksjonen, i møte med mennesker med andre religiøse ståsted, er mer nyttig, derfor presenterer vi de teologiske refleksjonene tematisk i den siste delen.

Foto: Kai Erik Westergaard / STL

Grunnleggende perspektiver

Religionsteologi er ikke nytt, og økumenisk arbeid med religionsteologi er heller ikke nytt. Bakerst i heftet finner du en liste med økumeniske ressurser og dokumenter. Særlig viktig for oss har boka Dialogteologi på norsk vært.¹

HVEM ER DEN RELIGIØST ANDRE?

Den religiøst andre er et menneske med en annen religion enn den kristne, eller med ingen religion. Det kan være et menneske som er bevisst sitt ståsted med en tydelig identitet som jøde, muslim, hindu eller human-etiker, eller et menneske som ikke kjenner tilhørighet til en religion, men har sine egne tanker om tilværelsen. Kort sagt er den religiøst andre en som ikke er kristen, ikke regner seg selv som en kristen, ikke er en del av et kirkelig fellesskap, og definerer seg utenfor den kristne kulturen. Den religiøst andre er dermed en sekkebetegnelse

som rommer alt fra den bevisste jøde, buddhist eller bahai, den som bevisst har tatt avstand fra kristen tro eller religion generelt, og den som aldri ble innlemmet i en kristen kirke og integrert i en kirkelig kultur.

MODELLER

Alan Race tar i bruk noen begreper som det har blitt vanlig å bruke som modeller i religionsteologien. Det er begrepene eksklusivisme, inklusivisme og pluralisme.

I tillegg til disse kan man legge til det fjerde alternativet partikularisme.² Eksklusivisme innebærer tanken om at kristendommen representerer den eneste veien til frelse. Andre religioner kan i svært liten grad tilføre eller berike kristendommen med noe. Inklusivisme innebærer også at det bare finnes én sann frelse, men ved Guds nåde kan også mennesker som følger andre veier, bli frelst, og alt som er verdifullt i andre religioner, kan berike kristendommen, fordi

Foto: Noah Holm / Unsplash

¹ Beate Fagerli mfl., red., Dialogteologi på norsk (Oslo: Verbum Akademisk, 2016).

² Alan Race, Christians and Religious Pluralism: Patterns in the Christian Theology of Religions, 2. utgave (London: SCM Press, 1993).

det anses som allerede oppfylt i Kristus. Pluralisme innebærer at det er mange veier til frelse, at religioner er verdifulle i seg selv og mangfold en velsignelse. Partikularisme innebærer å ta religionene på alvor på deres premisser, og at det kan være ulike veier til ulike mål.³

En lignende tilnærming er Paul Knitters modeller fra boka *Introducing Theologies of Religions*.⁴ Der presenterer han modellene replacement, fulfillment, mutuality og acceptance, som er andre begreper for de samme fire alternativene. «Replacement», eller erstatning, innebærer at ens gamle religion må erstattes med en ny, den kristne. Dette har vært, og er i stor grad, en evangelikal posisjon. «Fulfillment», eller oppfyllelse, innebærer at alt som er verdifullt i andre religioner, er fullendt i Kristus. Dette har vært en katolsk posisjon siden Andre Vatikan-konsil. «Mutuality», eller gjensidighet, innebærer at de ulike religionene kan være i gjensidig dialog, der vi møtes i nysgjerrighet, respekt og undring, og der vi kan ha et felles etisk eller politisk anliggende. Religionsdialogen bærer preg av en slik gjensidig undring og praktisk arbeid for felles anliggender. «Acceptance», eller aksept, innebærer å slå seg til ro med at ulike religioner eksisterer side om side, og at det kan være ulike veier til ulike mål. I dette ser vi forskjellen på komparativ teologi, der religioner beriker hverandre, og interreligiøs teologi, der

vi gjør teologi sammen, og ulike perspektiver på religionsteologien fra et menneskelig ståsted der sårbarhet blir viktig.

Det er minst to ting som er viktig å si om disse modellene og alternativene. For det første viser de reelle ulike ståsted som også gjenspeiler nyanser når det gjelder skapelse, frelse, misjon og andre store teologiske temaer. Misjonens betydning varierer med vurderingen av den andres gyldighet og berikelsespotensial. Modellene og alternativene blir da nøkler som hjelper oss til å forstå hvorfor teologien uttrykkes ulikt.

For det andre er det ikke så enkelt. Modellene og alternativene kan også gjenspeile en ulik praksis der kirkene i sitt arbeid holder sammen et ønske om, eller lengsel etter, at flest mulig skal ha en kristen tro og samtidig aksepterer den enkeltes tro og valgfrihet, og går inn i dialogen og en felles religiøs refleksjon med et gjensidig og respektfullt utgangspunkt. Det viktige og omfattende arbeidet vi har sett i Norge de siste årene når det gjelder religionsdialog, holder sammen respekten for den andres tro med integriteten dialogpartene har i sin egen religion og dens teologi.

I vår tid er det også viktig å reflektere over hvordan vi omtaler mennesker med andre religioner. Ulike religiøse grupperinger blir utsatt for hets og diskriminering. Det er viktig at kirkene ikke bidrar til dette, men hegner om den enkeltes trosfrihet og religiøse integritet. Samtidig er det vanskelig å balansere et misjonsengasjement der kristne lever ut misjonsbefalingen om å gjøre alle til disipler, med en genuin respekt for den andres religiøse livsfortelling. En nøkkel kan være å ha som mål å omtale mennesker med andre religioner med ord de selv kan kjenne seg igjen i.

Nettopp derfor er arbeidet med religi-

³ Disse beskrivelsene er hentet fra Oddbjørn Leirviks presentasjon på et av møtene i NTSF.

⁴ Paul F. Knitter, *Introducing Theologies of Religions* (Johanneshov: MTM, 2019).

onsteologi viktig. Hvordan vi omgås og omtaler andre bunner i en teologisk forankring som aktualiserer skapelse, frelse, misjon og mange andre store temaer. De er det viktig at vi fordyper oss i, samtidig som vi stadig lever i en verden der mennesker med ulik bakgrunn fungerer godt sammen.

BIBEL

Bibelen er viktig i alle kristne sammenhenger, og all kristen teologi er forankret i Bibelen på ulike måter. Det viser seg at Bibelen er mangfoldig også på det religiøse området.

Både i Det gamle og Det nye testamentet ser vi at ulike religioner lever side om side og en del ganger er i konflikt med hverandre. Vi ser også en utvikling gjennom Bibelen fra religionsmangfold til en tydelig monoteisme, altså fra et samfunn hvor ulike befolkningsgrupper hadde sin egen kultur og religion og levde side om side, riktignok ikke helt friksjonsfritt, til en tydelig vekt på at det er én Gud som er sann og som er Gud for alle.

I Det nye testamentet ser vi en utvikling mot en forskjell på de kristne og jødene, kristne på den ene siden og jødene, som ikke tror på Jesus som Messias, på den andre. Jødedom og kristendom er her i ferd med å skille lag, selv om vi skal lenger ut i kirkehistorien før det skillet er et faktum. Med et moderne religionsteologisk blikk ser vi altså at det oppstår et skille mellom to selvstendige religioner. I dag er jødene en religiøs gruppe som kristne har svært mye til felles med, men som like fullt har en annen religion, og som sådan inngår i vårt teologiske arbeid om den religiøst andre.

I Det gamle testamente finner vi fortellingen om Babels tårn, som i tillegg til et språkmangfold, også kan tolkes som et kulturelt og religiøst mangfold, som på en måte er fargerikt, men på en annen måte fører til misforståelser og konflikt mellom mennesker. En rekke tekster, særlig i Det gamle testamente snakker svært negativt om andre folkeslag og

oppfordrer til vold mot andre, noe vi selvsagt tar sterkt avstand fra å gjøre. Vi ser også en viss konkurranse, f.eks. når Elia utfordrer Baal-profetene til å vise hvilken gud som er sterkere (1 Kongebok 18,16-40). Også denne historien fikk en svært voldelig slutt. Men vi ser også et langt mer fredelig samkvem mellom ulike religioner, både ved at mennesker fra andre religioner kommer til tro på israelittenes Gud, og at samkvem i seg selv fungerer fredelig. Et eksempel er fortellingen om den syriske hærføreren Naaman, som kommer til tro på Israels Gud. Han må forholde seg til to kulturer og ber derfor profeten om Guds tilgivelse fordi han også ber til andre guder av lojalitetshensyn til sine ledere (2 Kongebok 5,17-19). Eksempelet viser at religionene fungerte om hverandre, og at man var bundet til den folkegruppen man hørte til og dens religion. Profetens respons er: «Gå i fred!» Det å holde seg til sin egen gud, og sin egen folkegruppes gud, fremstår som en viktig verdi i Det gamle testaments verden, selv om det også er en utfordring. Samtidig viser det en bevissthet på at andre religioner og andre folkegrupper hadde sin plass, de også.

På Jesu tid møter vi et samfunn der flere religioner lever side om side, men samfunnet er noe endret. Samaritanerne er et eksempel på et folkeslag som utøver sin religion på en annen måte enn jødene, selv om det er beslektet. Jesu måte å forholde seg til disse religionene på er inviterende, snarere enn konfronterende. Romernes nærvær representerer en annen religion, men knyttes også til maktutøvelse, og plikten til å anerkjenne keiseren har religiøse elementer, noe som også aktualiseres i tiden fram mot Konstantin. I Apostlenes gjerninger og Paulus' virksomhet ser vi en helt annen ekspansiv misjon der mennesker med en annen religiøs bakgrunn blir invitert til å gå over til en kristen tro. Dette blir særlig aktualisert etter apostelmøtet i Jerusalem hvor de hedningkristnes status ble avklart. Samtidig blir det avklart at overgangen til en kristen tro ikke innebærer at alle lokale praksiser og skikker

Dialogforum

De siste årene har lokale dialogforuminitiativ vokst frem over hele Norge. Ledere og lekfolk fra ulike religioner opplever at de har felles interesser. De samler seg for å bli bedre kjent, for å forstå hverandre bedre både som ledere og på grasrotnivå, men også for å samarbeide. De ser at de ikke trenger å være enige om enormt mye for å kunne samarbeide for eksempel om opplegg for skoler. I Fredrikstad for eksempel går imamer inn i kristne kirker, og prester inn i moskeer, for å ufarliggjøre religiøse grenser overfor elever. Ofte er det vennskapet mellom disse som er det mest slående.

Paulus i Aten

Mens han ventet på sine venner oppsøkte apostelen Paulus et samtaleforum på Areopagosbakken, der han samtalte med byens religiøse og filosofiske tenkere. Der identifiserte han direkte en av gudene i den greske panteon med Israels Gud, siterte og anerkjente greske poeter, men også insisterte på sentrale påstander i jødisk teologi som uunngåelige sannheter: Gud er verken tilstede i templer eller langt fra noen av oss; hele menneskeslekten er en. Han nektet å avfeie gresk religion i sin helhet, eller å relativisere dens eller jødedommens sannheter. Han ble møtt med latter og nysgjerrighet, og en kirke ble grunnlagt i filosofiens fødeby.

må endres. Samfunnet i sen bibelsk tid er et flerreligiøst samfunn hvor ulike folkeslag og religioner lever side om side, og hvor muligheten og oppfordringen til å konvertere og bli en del av det kristne fellesskapet er tydelig til stede.

Bibelen viser altså samfunn i ulike tider hvor flere religioner fungerer side om side. Vi ser at det kan være konfliktfylt, men også fredelig. Vi ser fokuset på misjon, oppfordringen til å konvertere til kristen tro, og gudsfolkets stadige utfordring om å holde seg til Gud. Samtidig ser vi Jesu måte å møte mennesker på som åpen og inviterende.

Religionsteologi i praksis

I arbeidet med religionsteologi dukker fort de praktiske spørsmålene opp. Hva når to med ulik religion gifter seg? Eller hva når en gammel dame, som har vært kristen hele sitt liv, skal begraves, mens de pårørende ikke tror på noen gud. Kan vi møtes og be sammen?

Bønn, bryllup og begravelse er spesifikke praktiske hendelser eller handlinger hvor religionsmøtet blir aktuelt. Det er i slike situasjoner teologien om den religiøst andre får konkrete uttrykk, og der konflikter lett kan oppstå. Derfor er det viktig å drøfte disse praksisene, men også bakgrunnen for at vi tenker og handler som vi gjør.

BØNN – SAMMEN ELLER SAMTIDIG?

Religionsmøtet og bønn kan deles inn i tre former: 1) nærvær ved hverandres bønn, 2) å be samtidig, men ikke sammen, 3) å be sammen. Et viktig propos i arbeidet vårt er at biskopene i Den norske kirke fraråder den tredje formen, å be sammen, mens biskopene i Svenska

Kyrkan gir veiledning i hvordan dette kan gjøres.⁵ Denne kontrasten ble for oss en pekepinn på hvor uenigheten ville ligge.

Nærvær ved hverandres bønn er av NTSFs medlemmer ansett som uproblematisk og en god måte å bli kjent med hverandres religiøse tradisjoner på. Det innebærer å være gjest i en religiøs samling tilhørende en annen religion enn sin egen. Det kan være når en muslim er til stede ved en kristen gudstjeneste, eller en kristen er til stede i en bahai-samling,

⁵ Den norske kirke, Bispemøtet, «Religionsmøtet ved kirkelige handlinger. En veiledning fra bispemøtet» (Den norske kirke, 2016), <https://www.kirken.no>; Svenska Kyrkan, Biskopsmötet, «De kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext. Et brev från svenska kyrkans biskopar» (Kärnhuset AB, 2019), <https://www.svenskakyrkan.se>

i en synagoge-gudstjeneste eller i en moské. Det kan også være at en ateist er til stede ved en kristen gudstjeneste eller kirkelig handling. Steinar Ims peker i artikkelen «Skolegudstjenester og kirkens dialogiske refleksjoner» på at skolegudstjenestene har en slik karakter der elevmangfoldet innebærer at elever med mange religioner er til stede på gudstjenesten.⁶

Å be samtidig, men ikke sammen, kan være i forbindelse med en flerreligiøs markering som inkluderer bønn, men hvor deltakerne ber i sin egen tradisjon. Dette kan være som en bønnestund hvor hver enkelt ber på sitt eget religiøse «språk» eller at man etter tur ber i tråd med tradisjonene som er involvert, f.eks. først en jødisk bønn, så en kristen, så en muslimsk. Dette kan være særlig aktuelt i flerreligiøse hjem der f.eks. en er kristen og en er muslim, der de fint kan be samtidig, men i sin egen tradisjon. De norske biskopene understreker at «det er viktig at det markeres et tydelig skille mellom de ulike religionene som er involvert». Hva som er årsaken til dette er et relevant og litt uavklart spørsmål. NTSFs medlemmer anser denne formen for bønn å være uproblematisk i utgangspunktet.

Å be sammen kan være i forbindelse med et flerreligiøst arrangement der det er formulert en felles bønn med elementer fra ulike religiøse tradisjoner. Det kan også være en felles formulert bønn som

er sendt ut til ulike menigheter eller forsamlinger. Slike bønner kan være som resultat av en langvarig religionsdialog eller som et akutt behov i forbindelse med en katastrofe, for eksempel et krigsutbrudd eller et terrorangrep. Slik bønn kan forekomme i lokale flerreligiøse samtalegrupper eller i flerreligiøse familier og kan være en måte å utdype dialogen på eller møte kriser vi står sammen i.

Under flerreligiøs pilgrimsvandring til Utøya i forbindelse med Pilegrimsprosjektet «Nasjonale sår», deltok representanter fra ulike tros- og livssynssamfunn med ord, bønner og trospraksiser fra egne tradisjoner. Felles bønn ble unngått, men det ble lagt til rette for parallell trospraksis og «bønn side ved side». Foto: Sina Vestøl / Areopagos

Trygg i bønn

For snart ti år siden (15.mars 2015) ble 50 mennesker drept i to moskeer i Christchurch, New Zealand. Samme år ble synagogen i København angrepet. Flere terrorhandling fulgte. Plutselig ble det uttrykt å samles i sine gudshus.

I Drammen ble alle medlemmene av DOTL (Drammen og omegn tros- og livssyn, lokallag for STL) oppfordret til å stå utenfor ulike gudshus, moskeer, kirker og andre med plakater med tekster som: «Dere er mine venner. Jeg vil passe på mens dere ber». Vi var mange som stilte opp, både fredager og søndager. Vi stod der med våre plakater på magen og kjente at teksten var sann; Vi var virkelig venner, og vi ville passe på hverandre.

De norske biskopene gir et teologisk nei til denne formen for bønn og kaller det «dypt problematisk», og «religionsblanding i konflikt med det første bud».⁷ De svenske biskopene gir et teologisk ja,

⁶ Fagerli mfl., Dialogteologi på norsk, 162.

⁷ Den norske kirke, Bispemøtet, «Religionsmøtet ved kirkelige handlinger. En veiledning fra bispemøtet», 7.

Thomas Merton og Thich Nhat Hanh

En av det 20. Århundrets mest innflytelsesrike forfattere, Thomas Merton, fordypet seg i den vestlige mystiske tradisjonen etter å ha blitt munk i Trappistordenen i Kentucky i 1941. Han skrev om bønn, historie, og sitt eget kall, idet folk flokket til klostrene på 50-tallet. Etter hvert fant han mye inspirasjon i buddhistisk tradisjon, og reiste i Øst Asia for å fordype seg i den. Hans skrifter tok også en politisk vending idet han protesterte mot eget lands militære operasjoner. Han fant en naturlig samtalepartner og alliert i Thich Nhat Hanh, Vietnamesisk munk og grunnleggeren av “Engasjert Buddhisme”-bevegelsen. Mertons siste verk *Contemplative Prayer* inkluderte en innledning av sin vietnamesiske venn.

men forutsetter at det allerede finnes en tillitsfull relasjon. De stiller tre kriterier – konsekvenskriteriet som innebærer at løsningen skal gjøre livet bedre for mennesker den berører, konfesjonskriteriet som innebærer at løsningen ikke kan stride mot Svenska kyrkans tro, bekjennelse og lære, og det økumeniske kriteriet, som anbefaler økumeniske praksiser som veiledende for relasjonen til andre religioner.⁸ Praksisen de svenske biskopene da legger til rette for, er en praksis der man imøtekommer menneskers behov for samhandling, for eksempel i en flerreligiøs familie samtidig som den kristne tradisjon blir ivaretatt.

Her er det uenighet innad i NTSF, hvor noen anser slik bønn å være uproblematisk, mens andre ikke vil anbefale dette. Det teologiske problemet med slik bønn kan være faren for synkretisme, altså religionsblanding, og avgudsdyrkelse, hvor advarslene fra både Det gamle og Det nye testamentet om å holde seg til sin Gud og holde seg borte fra andre religiøse praksiser blir aktualisert. Teologiske argumenter for at flerreligiøs bønn er uproblematisk kan være tilliten til den Gud vi ber til, at hvis Gud er én, er det

Gud som tar imot alles bønner, uavhengig av hvilken kontekst de kommer fra, samt at Gud er større enn våre bønner.

Dette praktiske problemet synliggjør dessuten en kompleksitet i religionsfeltet, som skjules i ordet «religion». Det ville vært naturlig med en samtale angående hvorvidt muslimer, jøder og kristne kan be sammen, men bønn i kriser er ikke noen naturlig del i alle religioner, og mange religioner ber heller til overnaturlige vesener enn en skaper. Kristendom har en historie og en kontekst som knytter den nærmere til mormoner enn til sikher, til muslimer enn til hinduer. Den opplevde nærheten vil variere fra land til land, men den må tas på alvor når en skal foreslå at vi ber sammen, og ikke utøve normaliserende makt over hele samarbeidet. Det handler heller ikke bare om vår fleksibilitet, men også om hva vi inviterer andre til, og med hvilke forpliktelser.

Det er altså flere hensyn som er i spill i møte med denne praktiske problemstillingen. Det dreier seg om hensyn som å ivareta den kristne tradisjonens egenart, utøve forsiktighet i forhold til farene knyttet til synkretisme og avgudsdyrkelse, og samtidig hensyn overfor den religiøst andre, som igjen både kan komme til uttrykk gjennom å vise åpenhet og tillit, og gjennom varsomhet overfor den andres integritet. Alle disse hensynene vil spille inn for de fleste, men tillegges ulik vekt.

NTSF konstaterer delte meninger og ulik praksis i kirkene, og velger å ikke gi en felles anbefaling. Sånn sett reflekterer også NTSF kontrasten vi ser mellom de norske og svenske biskopene.

BRYLLUP

Mennesker med ulik religiøs bakgrunn gifter seg med hverandre, og tar ulike tradisjoner med seg inn i familien. Ofte ønsker disse en vigselsseremoni hvor

begges tradisjoner kommer til uttrykk. Noen kan ønske at kjærlighetsteksten fra 1. Korinterbrev 13 i Bibelen leses i en vigsel i regi av Human-Etisk Forbund, eller at en tekst fra hinduismen leses i en kristen vigsel. Andre kan ha ønske om at bryllupet skal stå på to like føtter i to tradisjoner, altså for eksempel at en prest og imam har vigselen sammen på likeverdig grunnlag.

NTSFs medlemmer er samlet sett restriktive til å tilrettelegge for flerreligiøse bryllup. Det handler både om at vigselen i noen kirkesamfunn anses for å være et sakrament, og om at vigselen er en formell handling kirkesamfunnene har godkjenning til å utføre, hvor ett trossamfunn er vigslende myndighet, og hvor liturgien ikke kan forhandles i særlig grad. Noen kirkesamfunn vil strekke seg langt for å inkludere elementer fra en annen religion samtidig som de holder på at en religion må være vigslar og dermed vertskap for vigselen, mens andre er mer restriktive. Noen vil også fraråde flerreligiøse ekteskap, fordi to religioner i samme familie kan vise seg å være utfordrende, men de fleste anser det for å være noe som er vanlig i vår tid, og også kan være berikende, og uansett noe det ikke er opp til vigslaren å avgjøre. I alle kirkesamfunn blir det ansett som viktig at ulik religiøs tilknytning tematiseres i vigselssamtalen på en måte som er omsorgsfull og konstruktiv for paret som skal gifte seg, og i eventuell ekteskapsveiledning senere.

I noen sammenhenger kan bryllup være en økumenisk utfordring, i hovedsak dersom en av brudefolkene kommer fra en kirke med en sakramental forståelse av ekteskapsinngåelsen, for eksempel hvis en katolikk og en lutheraner vil gifte seg med hverandre. Med årene har vi fått lang erfaring i å møte slike økumeniske ektepar, og i noen grad kan denne erfaringen videreutvikles i religionsmøtet. I andre sammenhenger er flerreligiøse ekteskap en fargerik variasjon som i utgangspunktet er uproblematisk, men som også kan bli konfliktfylt slik andre

ulikheter brudefolkene imellom kan bli vanskelig med årene.

NTSFs medlemmer finner det viktig at kirkesamfunnene kommuniserer godt om hvorfor de har den praksisen de har rundt flerreligiøse vigslar til parene som ber om vigsel med flerreligiøse elementer. Det er viktig at de regler kirkene har å forholde seg til, balanseres godt opp mot hensynet til paret, og gir det flerreligiøse ekteskapet en god start i form av en seremoni som anerkjenner forskjellene dem imellom på en god måte.

BEGRAVELSE

Kristne begravelser er kirkelige handlinger hvor religionsmøtet skjer hele tiden. I enhver begravelse vil mennesker med ulikt religiøst ståsted være til stede. I en del begravelser vil også de nærmeste pårørende representere et religionsmangfold. Det kan også være en kontrast mellom avdødes religiøsitet og de pårørendes, f.eks. at mor var kristen og ønsket en kirkelig begravelse, mens barna ikke er kristne og ønsker en livssynsnøytral seremoni.

NTSFs medlemmer er enige om at i en situasjon rundt et dødsfall strekker vi oss langt for å komme de pårørende i møte samtidig som vi ønsker å ivareta avdødes ønsker. Det er noe variasjon blant kirkesamfunnene, men de fleste er åpne for at elementer fra en annen religion kan inngå i seremonien, og livssynsmangfoldet kan synliggjøres i begravelsen. Dermed er NTSFs medlemmer langt mer fleksible når det gjelder begravelser enn brylluper.

Et viktig fokus er hvem som eier begravelsen. Skal avdødes ønske respekteres, eller er begravelsen for de pårørende? Det er de pårørende som er ansvarlig for gravferden, men det er naturlig at avdødes religiøse ståsted reflekteres i begravelsen. Det er også ulike muligheter for praktisk gjennomføring. Det kan være aktuelt at en prest og imam har begravelsen sammen, slik det ble gjort etter 22. juli-terroren, men også her var det et tydelig skille mellom når seremonien var

⁸ Svenska Kyrkan, Biskopsmötet, «De kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext. Et brev från svenska kyrkans biskopar», 38–39.

Begravelsene etter 22. juli aktualiserte samtalen om samarbeid, her presten og imamen som samarbeidet om Bano Akobakar Rashids begravelse. Foto: Odd Andersen / AFP / NTB

primært kristen og når den var primært muslimsk. Langt oftere er det aktuelt å inkludere en tekst fra en annen religion i gravferdsseremonien. En mulighet som allerede ligger i liturgi, er å velge de mest inkluderende tekstene.

de store familiebegivenhetene som bryllup og begravelse er, eller i hverdagen i familie- og menighetslivet slik bønn er. Kirkene ønsker alltid å invitere mennesker med et annet religiøst ståsted inn i sine fellesskap, noen ganger med en tydelig misjon, andre ganger med et større fokus på nysgjerrighet og dialog. Respekten for den andres utgangspunkt og ståsted er uansett alltid viktig.

Pandemi i middelalderen

Året før svartedauden ankom Norge var byen Damaskus allerede smittet. Damaskus var allerede da et internasjonalt senter for vitenskap i tillegg til militær makt. Styresmaktene var hjelpeløse overfor sykdommen, og de reagerte med bønn. Etter tre dager med faste i juli 1348, gikk muslimer i tog ut av byen for å be, både adelsfolk og fattige, menn og kvinner, barbeinte alle sammen, mens de bar Koranen i hendene sine. Sammen gikk også byens jøder, med Toraen i sine hender, og de kristne, med evangeliet. Alle samlet seg utenfor byen for å be om å bli spart for den dødelige pandemien. Ibn Battuta hevder at smittetoppene nådde «bare» to tusen dødsfall per dag, og var takknemlig.

NTSFs medlemmer er enige om at den kirkelige praksis bør være å strekke seg langt i begravelser, og at det å imøtekomme de pårørende er av helt sentral betydning. Her vil samtalen med dem i forkant være stedet hvor dialogen kommer fram og hvor praktiske løsninger for begravelsesdagen kan være en mulighet for en samlet pårørendeflokk framfor at konflikter utspiller seg.

Religionsmøtet skjer når mennesker skal fungere sammen, og kan tydeliggjøres i

Storimam El-Tayeb og Pave Frans skrev i 2019 under en felleserklæring om menneskelig søskenskap for fredelig sameksistens i verden. Foto: Vatican Media

Hva sier kristen lære om religionsmøtet?

Det finnes teologi som utformes i samtale med mennesker fra andre religioner og livssyn, og teologi som sier noe om møtet med de fra andre religioner og livssyn. Her fokuserer vi mest på teologi om religionsmøtet.

Dette er ikke nødvendigvis to helt ulike prosjekter – kristen teologi har alltid blitt påvirket av sin sosiale, filosofiske, og religiøse kontekst, om den anerkjenner det eller ei – men det går an å ha fokus på det ene heller enn det andre. Det finnes allerede gode eksempler på teologi skrevet i dialog i Norge.⁹ Dette dokumentet er ikke et bidrag til den listen. Her behandler vi heller spørsmålet: «Hva sier kristen teologi om religionsmangfoldet blant mennesker og vårt møte med det som kristne kirker?»

SKAPELSE

I kristen teologi er den treenige Gud hele tilværelsens skaper. «Alt er blitt til ved ham, uten ham er ikke noe blitt til» (Johannes 1,3).

Denne grunnleggende tro, som også oldkirkelige formular og nyere teologi vitner om, har konsekvenser for hvordan vi møter mennesker som ikke deler en kristen tro.

Skapertro innebærer at alle mennesker er skapt og elsket av Gud. Det innebærer at mennesker som ikke deler en kristen tro, er våre medskapninger, og vi skylder dem kjærlighet. Nestekjærlighetsbudet gjelder ikke bare dem vi er enige med, men alle. Ifølge kristen teologi har alle mennesker Gud som sin skaper og far, så mennesker uten religion, eller med en annen religion enn vår egen, er i det-

⁹ Fagerli mfl., Dialogteologi på norsk; Didrik Söderlind og Stian Kilde Aarebrot, Presten og ateisten (Oslo: Vårt land Humanist, 2015).

Forutgående nåde

I Metodistkirkens teologi er forutgående nåde et viktig begrep. Det er den nåde som Gud omslutter alle mennesker med fra før de er født. Denne nåden er Guds kjærlighet til mennesket, og er en invitasjon til gudsrelasjon, Guds utstrakte hånd til mennesket. Når alle mennesker er omsluttet av Guds nåde gjelder det naturlig nok mennesker med en annen religion også. Enhver muslim, jøde, buddhist, hindu, human-etiker og ateist er i denne tankegangen omsluttet av Guds nåde med alt det innebærer. Hva gjør et slikt teologisk ståsted med menneskesynet? Og kan teologien om forutgående nåde være en nyttig ressurs for religionsdialogen, eller står den i veien?

te perspektivet våre søsken: «*Det er jo han som gir liv og ånde, ja, alt til alle. Av ett menneske har han skapt alle folkeslag. Han lot dem bo over hele jorden, og han satte faste tider for dem og bestemte grensene for deres områder. Dette gjorde han for at de skulle søke Gud, om de kanskje kunne lete seg fram og finne ham. Han er jo ikke langt borte fra en eneste av oss. For det er i ham vi lever, beveger oss og er til, som også noen av deres diktere har sagt: 'For vi er hans slekt.'*» (Apostlenes gjerninger 17,25-28).

Skapelsen gir menneskelige relasjoner et felles grunnlag, selv midt i konflikt og uenighet, eller når bordfellesska-

«Skapelsen av Adam», Michelangelo

pet er brutt. Denne dobbeltheten har blant annet konsekvenser for hvordan vi tilnærmer oss flerreligiøse ekteskap og bryllup. Det første kristen teologi sier om andre religioner, er at vi må elske hverandre.

Skapertro utelukker et syn på Gud som begrenser Guds relevans til bare én gruppe mennesker, om de defineres ved nasjonalitet, språk, eller tro. Ifølge kristen tro finnes det bare én skaper av hele universet. Det er ikke slik at den kristne Gud skapte de kristnes verden, den muslimske Gud muslimenes verden, osv. Gud er alles skaper, og har dermed kjærlighet for alle, uansett religion. Dette er innsikt som kristne deler med flere religioner, og som vi finner i Det gamle testamentet: «*For meg, israelitter, er dere som kusjittene, sier Herren. Jeg førte Israel opp fra Egypt, men også filisterne fra Kaftor og arameerne fra Kir*» (Amos 9,7).

En tanke om Gud som alles skaper og opphav kan være selvsagt i møte med jøder, muslimer og andre religioner med et monoteistisk gudsbilde, men også mennesker som tilhører religioner som er helt annerledes enn kristendommen, er i kristen tro skapt og elsket av den treenige Gud.

Alt det skapte har verdi, alle skapninger har en plass i verden, og alle mennesker er skapt likeverdige. Dette fremheves i kristen teologi, og dette fordrer ydmykhet, fordi vi mennesker konstant oppdager hvor begrenset vårt syn på verden har vært. Noen deler av verden har andre utforsket mer enn kristne, og når de deler sine oppdagelser med oss, viser de oss Gud. Uten kjærlig fellesskap ser vi stykkevis, i et speil, i en gåte: «*Jeg vet at du makter alt. Ingen ting er umulig for deg når du vil det. Hvem skjuler din plan med uforstand? For jeg har talt uten å forstå om det som er så underfullt at jeg ikke fatter det.*» (Job 42,2.3)

En tro på Gud som skaper gjør at vi går til nye oppdagelser med en åndelig nysgjerrighet og kritisk sans. Kristne, i

likhet med andre filosofier, folkegrupper, laboratorier og lærebøker, har ikke enerett på all sannhet om tilværelsen, og Paulus anerkjenner at alle (i prinsippet) er i stand til å vite noe om Gud: «*Hans usynlige vesen, både hans evige kraft og hans guddommelighet, har de fra verdens skapelse av kunnet se og erkjenne av hans gjerninger*» (Romerbrevet 1,20). I kristen teologi er sannheten Guds. Det å avvise sannhetspåstander ene og alene fordi de er fremmet av Guds skapninger som ikke bekjenner seg til en kristen tro, gir ikke mening. Denne innsikten er det bred kristen enighet om. Blant annet kommer det til uttrykk i Andre Vatikankonsil: «*Den katolske kirke forkaster intet av det som er sant og hellig i disse religioner*». ¹⁰ Denne ydmykheten er et ideal som gjerne kan gjenspeiles når vi nærmer oss hellige handlinger som begravelse sammen med de som ikke deler vår tro.

Noen teologer tar i bruk skapertro som grunnlag for en utforskende dialog-praksis: «*Dette har betydning for møtet med andre religioner og kulturer. Det er ikke kirken og misjonen som først bringer Gud til ikke-kristne kulturer. Gud er der allerede, og det er kirkens kall å bidra til å tyde hans nærvær. All forkynnelse av Kristus vil derfor være ledsaget av en ydmyk forventning om at Gud har gitt seg til kjenne og på forskjellig vis kan spores i livsvisdom og religiøs erfaring i alle kulturer.*» ¹¹

Det er ulike oppfatninger av hvor langt en kommer med vår tillit til Guds åpenbaring i skapelsen og i ulike kulturer. Naturteologi har blitt kraftig kritisert (og forsvart) i løpet av det siste århundret. ¹² Vi kan i det minste legge til grunn at vi som kristne må være ydmyke og forventningsfulle fordi vi ikke vet hvor og hvordan Gud vil velge å åpenbare seg til oss. I Bibelen brukes hedninger og de hellige, drømmer, stjernehimmel og esler til å vitne om Gud. Alle disse er skapt av Gud. Det er ingen grunn til å lukke våre ører i møte med andre religioner.

ÅPENBARING

I kontrast til skapelsesteologi er åpen-

baringsteologi mer bestemt historisk og geografisk. Alle mennesker er skapt av Gud, men Guds ord ble til menneske i Betlehem, ikke Bergen, under Romerriket, ikke Renessansen. Et kristent perspektiv blir da at i den grad møtet med andre religioner lærer oss om Gud, lærer det oss om den Gud som er åpenbart i Jesus. «*Mange ganger og på mange måter har Gud i tidligere tider talt til fedrene gjennom profetene. Men nå, i disse siste dager, har han talt til oss gjennom Sønnen. Ham har Gud innsatt som arving over alle ting, for ved ham skapte han verden. Han er utstrålingen av Guds herlighet og bildet av hans vesen, og han bærer alt ved sitt mektige ord. Da han hadde fullført renselsen for våre synder, satte han seg ved Majestetens høyre hånd i det høye.*» (Hebreerbrevet 1,1-3)

Visdomslitteratur

Lesere er tidvis overrasket over at visdomslitteraturen har fått plass i den jødiske og kristne kanon. Bøker som Forkynneren fremstår som lite oppbyggelige hvis man ser bort fra den fromme innrammingen. Disse bøkene ble antakelig skrevet ut fra en intertekstuell samtale mellom flere dokumenter og forfattere med mangfoldige religiøse og filosofiske bakgrunner i antikken. Bibelske forfattere var tydeligvis ikke redd for å lære av sine kolleger i naboreligionene, idet de da satte sine egne ideer inn i en kontekst av gudfryktighet og gjorde sine ord til et redskap for at Gud skulle transformere våre og deres liv.

En kristen tro er umiddelbart relatert til andre religioner, primært jødedommen. Forholdet mellom kirken og jøder er omgitt av moralsk fare, som vi har behandlet grundig i vårt tidligere dokument, Israel

¹⁰ «Nostra aetate. Om kirkens forhold til de ikke-kristne religioner», Den katolske kirke, 1965, § 2, <https://www.katolsk.no/>

¹¹ Notto Thelle: «Kristen tro i møte med buddhismen – identitet og forandring» i Fagerli mfl., Dialogteologi på norsk, s. 27.

¹² Stanley Hauerwas, With the Grain of the Universe: The Church's Witness and Natural Theology: Being the Gifford Lectures Delivered at the University of St. Andrews in 2001 (Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2013).

og Palestina; en økumenisk utfordring (se også under, om misjon).¹³

Åpenbaringen som kirken er overlevert og overleverer, er i seg selv vitne om dialogprosesser. I tillegg til samtale med jødedom om tolkning av Det gamle testamentet, hører vi gjenklang av påvirkning fra ulike kulturelle tradisjoner, for eksempel i visdomslitteraturen. Også i Det nye testamentet er Paulus sine uttrykk farget av gresk filosofi og retorikk. For eksempel, i hans omformulering av Shema, den trosformuleringen han sa gjennom hele sin barndom (fra 5 Mosebok 6,4.5): «*Det finnes nok såkalte guder i himmelen eller på jorden, ja, det er mange guder og mange herrer. Men for oss er det én Gud, vår Far. Alt er fra ham, og til ham er vi skapt. Og det er én Herre, Jesus Kristus. Alt er til ved ham, og ved ham lever vi.*» (1 Korinterbrev 8,5-6)

Her syr apostelen sammen sin jødiske teologi med fraser hans lesere ville kjent igjen fra samtaler blant filosofene. Den bibelske åpenbaringen er i seg selv et resultat av dialog mellom kristne og sin religiøse og filosofiske kontekst. Både Bibelen og kirkehistorien viser oss at noe kan være guddommelig og samtidig komplekst.¹⁴

Scriptural Reasoning

I Cambridge i 1994 initierte jødiske teologer et arbeid sammen med kristne og muslimske venner som alle sammen ønsket å bedre forstå skriftene sine. Siden den gang har de fortsatt å møtes, trukket inn teologer fra andre religioner, publisert sine tolkninger og spredt sin metode som fikk betegnelsen “scriptural reasoning”, eller “resonnering med skriftene”. De legger vekt på ydmyk lytting, det for å tolke andres skrifter og la andre tolke ens egne, og å tilrettelegge for å gi fra seg overtaket i samtalen. De sier de møtes heller i “telt” enn på permanent hellig grunn, som Abraham når han er gjestfri overfor Guds engler. I dag finnes det slike grupper over hele kloden.

På den måten fortsetter kirkene en prosess som startet med de første kristne da de tilpasset sitt budskap til mange ulike kulturer og forkynte evangeliet på kulturelt og religiøst sensitive måter. De som praktiserer dialog og misjon, rapporterer gjensidige berikelser av slike møtepunkter (se også boks om «Scriptural Reasoning»). For eksempel, har møtet med og anerkjennelsen av afrikansk amerikansk åndelighet i Azusa Street (1906) inspirert til nye forståelser av urkirken. I tillegg har møter med andre religioner og kulturer synliggjort genuine forskjeller. Bibelen er en flerspråklig og flerkulturell bok, og jo flere kulturer som sitter rundt den og leser den, jo mer beriket blir kirkene av lesningen. Ved å utfordre våre kulturelle blindsoner fører vårt møte med den religiøst andre oss nærmere Gud.

Denne typen dialog mellom religionene har ikke gått på bekostning av et ærlig og dedikert engasjement med Bibelen, men har tvert imot åpnet den opp. Gud er åpenbart gjennom Jesus, men alle trenger hjelp til å forstå Ham. Dette har konsekvenser for hvordan vi bruker hellegte skrifter i våre møter med de religiøst andre: Vi kan ikke slå ring rundt våre skrifter som om de var vår eiendom. Vi må heller se dem som målestokken som dømmer våre liv og som vi trenger hjelp til å forstå og leve ved.

KRISTOLOGI

Selv om Kristi liv setter en historisk forankring i vår relasjon til Gud – «Han ble korsfestet for oss under Pontius Pilatus» – lærer også den nikenske trosbekjennelsen at «ved han er alt blitt skapt.» Når mennesker aner Guds nærvær i universet, må det ikke være den anonyme filosofiske Gud, men den samme Gud som åpenbarte seg, som ble inkarnert i kjøtt og blod, mennesket leter etter.

I noen tradisjoner har det blitt vanlig å

¹³ Norsk Teologisk Samtaleforum (NTSF), Israel og Palestina – En økumenisk utfordring, Norges kristne råds skriftserie 14 (Oslo: Norges Kristne Råd, 2006), <https://norgeskristnerad.no>

¹⁴ John Henry Newman, Essays: Critical and Historical, (Vol 2) (London: Longmans, Green, 1907), s. 186-248.

snakke om at Ordet opererer som frø, inspirert av Justin Martyr som i sine «Apologier» konfronterte Romersk kultur med et evangelium som kunne referere til Homer og Heraklitus like godt som hedningene kunne.¹⁵ Det å identifisere frø av egen åpenbaring hos andre religiøse tradisjoner kan virke raust når vi snakker om religionsmøtet, men i beste fall nedlatende når vi sitter i selve religionsmøtet. I møte med mennesker fra andre religioner bør vi heller lære oss å se ting fra andre perspektiver enn å tvinge alle til å akseptere vårt syn på religionsmangfoldet, slik det har vært en tendens i teologi og religionsvitenskap som var alliert med kolonimakter.¹⁶ I teologiens idéhistorie har Justin Martyr unektelig åpnet opp for ideen om at selv om man bare får hele åpenbaringen gjennom Jesus Kristus, er det mulig å spore en kontinuitet mellom Kristi rolle i skapelsen og i hans inkarnerte liv.

Jesus er et historisk menneske, og mange løfter frem det at andre religioner også anerkjenner ham. Muslimer kan drive konstruktiv og opplysende debatt med kristne om hvem Jesus var og hva han gjorde. Det ville imidlertid vært uriktig å påstå at vi er enige med hverandre. Også i kristen tradisjon har det vært mange fremstillinger av Jesus som har kommet til kort ved å være innsnevret til bare en kultur.¹⁷ I kristen teologi er Jesus den fulle sannheten om Gud, men det betyr ikke at kirken besitter den fulle sannheten om Jesus. Kirken trenger å lytte til andre Jesusoppfatninger hvis dens kristologi ikke skal forherlige sin egen kultur heller enn den historiske jøden fra Nasaret.

SOTERIOLOGI

Det er i feltet soteriologi at religionsteologi ofte har meldt sin aktualitet. Siden Race skrev sin bok i 1983 har de ulike tilnærmingene blitt kategorisert som eksklusivisme, inklusivisme, og pluralisme.¹⁸ Når de brukes i feltet soteriologi, har de konsekvenser for holdningen til andre religioner. Diskusjonen blant teologer fortsetter, og det pågår stor intrakir-

Azusa Street

Hendelsen i Azusa Street regnes som startpunktet for den verdensvide pinsevekkelsen. Selv om pinsevekkelsen til en viss grad førte til splittelse i kirken – da folk forlot noen av de historiske kirkene for å følge i fotsporene til de første pinsevennene – så representerer den også en forsoning. Den 13. april 1906 opplevde den Afro-amerikanske pastoren William Joseph Seymour og mange av de samlede at de møtte Gud på måter som de ikke hadde gjort før. De talte i tunger, oppførte seg annerledes, og opplevde Guds kjærlighet på nye måter. For noen var dette fremmed for kristen religiøsitet, men i stedet for å kategorisere dette som hedensk praksis (for mange har sett koblinger mellom hendelsen og fremmede religiøse opplevelser), innlemmet Seymour og pinsevennene opplevelsene inn i kristen teologi, og forsto dem særlig i lys av den første pinsedagen (Apg. 2). Det ble et eksempel på at kristne modig prøvde å romme det fremmede heller enn å forkaste det, å se Gud også i nye opplevelser av nåde heller enn å ta avstand fra dem.

kelig dialog i tillegg til den tverrkirkelige. Det er ikke slik at et kirkesamfunn har rendyrket en av tilnærmingmåtene, tvert imot finnes nok versjoner av alle tre i de fleste kirker.

Inklusivister må forklare hvorfor Jesus døde hvis det er tilfelle at andre mindre voldelige frelsesveier var mulige. De må i tillegg forklare hvordan andre religioner tilbyr en frelse de ikke nødvendigvis ser behov for selv. Eksklusivister må forklare hvorfor Gud hindres fra å frelse alle hvis det er Guds allmektige vilje. De må også forsvare seg fra anklager om ethosentrisme.

Hele debatten går på bekostning av et nyansert syn på religionenes mangfold

¹⁵ Justin, The First Apology, the Second Apology, Dialogue with Trypho, Exhortation to the Greeks, Discourse to the Greeks, the Monarchy or The Rule of God (The Fathers of the Church, Volume 6), overs. Thomas B. Falls, Fathers of the Church (Washington [D.C.]: Catholic University of America Press, 1965), s 83 og 128.

¹⁶ Edward W Said: Orientalism, Reissued in Penguin classics, Penguin Modern Classics (London: Penguin Books, 2003), s. 123-197.

¹⁷ Albert Schweitzer, Von Reimarus zu Wrede: eine Geschichte der Leben-Jesu-Forschung (Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1906).

¹⁸ Race, Christians and Religious Pluralism.

Anonyme kristne

Noen teologer har bygget på Paulus sin åpning for en noe mer religionsnøytral form for teologi i Romerbrevet 2 ved å påstå at hellige mennesker utenfor kirken også har del i Jesu forsoningsverk. Den mest berømte av disse var Karl Rahner (1904–1984), som kalte dem for “anonyme kristne”. Ifølge ham er frelse bare oppnådd ved Jesu offer på korset, men ikke alle er bevisst på at de har del i den. Ideen har nok nådd flere gjennom forfatterskapet til C S Lewis, som gir følgende ord til Aslan (Kristus-skikkelsen) angående Tash (fortellingens hedenske guddom) i den siste Narnia-boka: “Child, all the service thou hast done to Tash, I account as service done to me. ... Not because he and I are one, but because we are opposites, I take to me the services which thou hast done to him. For I and he are of such different kinds that no service which is vile can be done to me, and none which is not vile can be done to him. Therefore, if any man swears by Tash and keep his oath for the oath’s sake, it is by me that he has truly sworn, though he knows it not, and it is I who reward him. And if any man does a cruelty in my name, then, though he says the name Aslan, it is Tash whom he serves and by Tash his deed is accepted” (sider 154–5). Rahner og Lewis idé om annerledes-troendes posisjon i forhold til Kristus er på et vis raus. Samtidig kan den kritiseres for å uttrykke nedsettende tanker om andre religioners ideer.

og tvinger oss til å anta at religiøse tradisjoner har et felles prosjekt og formål som strider mot de fleste religionsvitenskapelige undersøkelser de siste tiårene.¹⁹ Den står også i fare for å vikle oss inn i den sammensatte debatten om frelse for alle («apokatastasis») som dette dokumentet ikke har ambisjoner om å behandle. Uten å løse den inklusivistiske knuten, kan vi imens stadfeste noen soteriologiske påstander som treffer økumenisk enighet.

Kristus døde og sto opp for alle, ikke bare for noen folkegrupper. Siden vi alle er skapt likeverdige, har vi alle likt behov for forsoning: «Som ett menneskes fall ble til fordømmelse for alle mennesker,

slik fører ett menneskes rettferdige gjerning til frifinnelse og liv for alle» (Romerbrevet 5,18). I tillegg til at alle er skapt av Gud, er vi også skapt til Gud. Dette har mennesker til felles, om det uttrykkes religiøst eller ei. I tillegg leser vi i Bibelen at Gud kaller alle til seg selv. I den grad alle lever med en lengsel etter noe mer i livet, kan det sies at alle er på samme vei tilbake til Gud. Andre Vatikankonsil uttrykker det f.eks. slik: «*Alle folkeslag utgjør jo ett fellesskap, de har én felles opprinnelse idet Gud lot menneskeslekten befolke hele jorden. De har også et felles endemål, nemlig Gud, hvis forsyn, velgjerninger og frelsesplan omfatter alle, inntil de utvalgte forenes i Den hellige Stad, som Guds klarhet opplyser og hvor alle folkeslag vandrer i Hans lys.*»²⁰

Guds visjon er å forsone alle med seg selv. Frelse handler ikke om å gi alle mennesker sin rett, men å føre alle inn i fellesskap med Gud, for det er det som gir Gud glede: «*Slik stiftet han fred da han av de to skapte ett nytt menneske i seg. I én kropp forsonte han dem begge med Gud da han døde på korset og slik drepte fiendskapet. Han kom og forkynnte det gode budskapet om fred både for dere som var langt borte, og for dem som var nær. Gjennom ham har både vi og dere adgang til Far i én Ånd. Derfor er dere ikke lenger fremmede og utlendinger. Nei, dere er de helliges medborgere og Guds familie. Dere er bygd opp på apostlenes og profetenes grunnvoll, med Kristus Jesus selv som hjørnesteinen. Han holder hele bygningen sammen, så den vokser til et hellig tempel i Herren, og i ham blir også dere bygd opp til en bolig for Gud i Ånden.*» (Efeserbrevet 2,15–22)

Den tradisjonelle tanken om «ingen frelse utenom kirken» har ofte blitt tolket som en begrensning i forsoningslære, men den kan også tolkes som en fellesskapsvisjon for menneskets mål:²¹ at Gud i Kristus forsonte verden med seg

¹⁹ Russell T. McCutcheon, Manufacturing Religion: The Discourse on Sui Generis Religion and the Politics of Nostalgia (New York: Oxford University Press, 1997).

²⁰ «Nostra aetate. Om kirkens forhold til de ikke-kristne religioner», § 1.

²¹ Henri de Lubac, Catholicism: Christ and the Common Destiny of Man (Alexandria, VA: Alexander Street Press, 1988), s. 234–240.

selv (2 Korinterbrevet 5,19; se under ekklesiologi).

Soteriologi er en viktig del av all kristen teologi i den grad den lar oss undre oss over Guds nådefulle frelseshandling, og arbeide på vår egen frelse og helliggjørelse. Samtidig gir Bibelen advarsler mot å dømme andre som Kristus døde for (Romerbrevet 2,1–11; 1 Korinterbrev 8,7–13; Matteus 7,1–5). Soteriologi er trolig et dårlig redskap for å bevise hvem Gud velger å ikke vise nåde.

Selv om vi altså ikke finner enighet blant våre kirkers lære om vi bør være inklusivistiske eller eksklusivistiske, finner vi igjen noen ideer som kan ha relevans for vår holdning til andre religioner og den religiøst andre. Guds visjon er at vi lever sammen med Gud og med hverandre. Jesu gjerning er for alle. Alle er skapt til Gud. En del av det å leve i Guds frelse er å forsones med sin nabo, eller slik en av ørkenfedrene har sagt det: «*Fra vår nabo kommer både liv og død: vinner vi vår nabo, vinner vi Gud; får vi vår nabo til å snuble, synder vi mot Kristus.*»²² Inntil alle er forsonet med Gud, er vår frelse ufullstendig.²³

EKKLESIOLOGI

Dersom kirken kun var et meningsfellesskap, hadde det holdt å vurdere andre religioners sannhetspåstander. Men kirken er forenet av mer enn meninger, og Jesus stiftet ikke en filosofiskole men et “sanctorum communio”, samfunn av de hellige.

Når teologer har sagt at det er ingen frelse utenom kirken, handlet ikke det om ulike religioner (hele ideen om at ulike religioner møter hverandre er mange hundre år yngre enn utsagnet), men om kirken som Guds visjon for mennesket: en samling mennesker forsonet med hverandre og med Gud.²⁴ Det er ingen frelse utenom kirken, fordi kirken er frelsens selveste vesen: «*Dere som før ikke var et folk, er nå Guds folk. Dere som før ikke fant barmhjertighet, har nå funnet barmhjertighet.*» (1 Peter 2,10)

Det at kirken er Guds målsetting betyr ikke at den nåværende kirke er slik Gud vil ha den. Tvert imot, dersom alle mennesker innlemmes i Guds kirke, vil den naturlig forandre seg radikalt. Og det er det som har skjedd gjennom kirkehistorien. Liturgisk og musikalsk tradisjon har blitt beriket av alt fra gregoriansk til rock; tilbedelsen har tatt nye former med nye uttrykk idet ulike kulturmøter har skjedd innenfor kirkenes vegger. Dette har konsekvenser for vår liturgiske praksis med eller ved siden av den religiøst andre.

PNEUMATOLOGI

Ideen om at Gud er aktiv i verden utenom kirken er vanligere å finne i verk om pneumatologi enn om kristologi.²⁵ Peter ble ikke overbevist om at hedninger har plass i Guds rike etter visjonen han ble sendt av Gud, men bare etter at han var vitne til Den hellige ånd i huset til Kornelius (Apostlenes gjerninger 10). Det er et overraskelseselement i pneumatologi.

Tanken om Sannhetens Ånd viser gang på gang at Gud omfavner mangfold uten å viske ut forskjeller: «*Det er forskjellige nådegaver, men Ånden er den samme. Det er forskjellige tjenester, men Herren er den samme.*» (1 Korinterbrev 12,4–5) Det å se Herrens verk i verden innebærer fantasi og åpenhet for andre. Den første pinse-dagen brukte alle ulike språk og likevel forstod de hverandre. Yong skriver: «*Alle autentiske teologiske møter som skjer i inter-religiøs dialog er pneumatologisk infusert.*»²⁶

Noen ser dette i det indre lyset som Gud bruker til å opplyse oss også uten vårt møte med kirken eller skriftene. Andre snakker om den indre ensomheten som lengter etter å bli elsket av en som kjen-

²² Jean-Claude Guy, overs., Les apophtegmes des pères: collection systématique chapitres XVII–XXI (Paris: Les éditions du Cerf, 2005), XVII.2, (vår oversettelse).

²³ «Ad gentes. Om kirkens misjonsvirksomhet», Den katolske kirke, 1965, § 9, <https://www.katolsk.no>

²⁴ Saint Cyprian, Letters (1–81) (Washington, DC: Catholic University of American Press, 1964), brev 4, <http://archive.org/details/letters1810000cypr>.

²⁵ RAmos Yong, Beyond the Impasse: Toward a Pneumatological Theology of Religions (Carlisle, Cumbria, UK, Grand Rapids, Mich.: Paternoster Press; Baker Academic, 2003).

²⁶ Yong, s. 73. (vår oversettelse).

«Kristendom gjenoppdaget»

På 60-tallet fikk flere Masai-grupper i Øst Afrika besøk av en katolsk misjonær som het Vincent Donovan. Han var ikke den typiske misjonæren. Han ønsket for eksempel ikke å sette på plass en rekke systemer for nødhjelp og tilknytninger til resten av verden. Han kom, lyttet, fortalte gamle fortellinger om en jødisk mann som ble henrettet, og så ga han tid og rom til å gruble over dem.

Etter hvert var det noen som syntes de måtte gjøre noe med disse fortellingene og de utformet sine egne samarbeidsformer, ideer, og normer i lys av sin egen hengivelse til den jødiske mannen. Disse forteller Donovan om i boka «Christianity Rediscovered» (1978).

ner og elsker oss.²⁷ Disse er menneskelige erfaringer som vi kan forvente å finne hos folk utenom kirken. «*Ånden blåser dit den vil, du hører den suser, men du vet ikke hvor den kommer fra, og hvor den farer hen*» (Johannes 3,8).

MISSIOLOGI

Selv om alle variasjoner av aksept for religionene er å finne blant medlemskirker, er det ingen kirke som av den grunn avfeier kirkens misjon. De fleste kobler dialog med misjon ved en «både-og-forbindelse» heller enn en «enten-eller». Å vitne om den inkarnerte Kristus som ble henrettet og stod opp den tredje dag, er en måte å beskrive både misjonsvirksomhet og vårt møte med Gud på, sammen med den religiøst andre. Heller ikke er det noe ønske hos noen av kirkene å gjøre kristendom til en hemmelig forening uten plass til nye mennesker. Åpenhet og imøtekommende fellesskap er i kirkens DNA.

Misjon tar og har historisk tatt mange ulike former. Noen ganger handler det om å formulere evangeliet i en grunnleggende annerledes kontekst enn den som fostret

eksisterende kirkesamfunn. Noen ganger handler det om å gi avkall på sitt eget, ta på seg tjenerskikkelse og bli andre mennesker lik (jfr. Filipperbrevet 2,7). Evangeliet har historisk blitt forkynt ved direkte apologetikk, men det har også blitt forkynt ved ydmykt nærvær i dialog og tjeneste.

Dersom en dialog er preget av sterk retorikk og kompromissløs apologetikk, vil dialogpartnere trekke seg, og alle Guds gaver nevnt over (om fellesskap, åpenbaring og forsoning), kan mistes. Lytting er dialogens kunst. Ved dialogbordet går vi ned fra prekestolen for å finne en bedre vei. Det samme gjelder jo vår dialogpartner. Det er ikke dermed sagt at prekestolen avskaffes de dagene vi ikke er i dialog.

Forsoning, enten det er ved misjon eller ved dialog, møter også en snublestein i vår nåtid av en moralsk tvetydig historie. Noen medlemskirker har en historie hvor de har vært alliert med makter som har drevet former for undertrykkelse overfor religiøse, sosiale, og nasjonale grupper som utgjør en skamplett på historien om kirkens relasjoner til andre religioner og folkegrupper. Det ville vært uærlig å forvente åpne samtaler mellom disse og kirkene uten først å adressere og erkjenne slike sår.

To sentrale eksempler er kirkers erfaring med antisemittisme og kirkenes forhold til Samefolket. Antisemittisme har noen ganger tatt form av misjonering ved tvang, i tillegg til ren vold og karikering av den jødiske religionen. I tillegg har europeisk misjon utenfor eget kontinent noen ganger underkjent kirkenes jødiske røtter i sin iver etter å anerkjenne andres kulturer. Den formen for Markionisme er ikke akseptabel verken i dialog eller misjon, og NTSFs medlemmer bekrefter på nytt kristendommens jødiske røtter, samt vår gjeld til og kjærlighet til jødene iblant oss i dag og gjennom århundrene. NTSF har tidligere adressert Antisemittisme

²⁷ Sebastian Moore, *The Inner Loneliness* (New York: Crossroad, 1982).

i sitt dokument *Israel og Palestina: en økumenisk utfordring*.²⁸ Tragediene og de moralske farene identifisert der har ikke blitt mindre aktuelle i mellomtiden. Kirkenes forhold til Samefolket har blitt aktualisert i det siste i Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport hvor misjonsvirksomheten som gikk hånd i hånd med fornorskingspolitikken beskrives. Også i nyere tid har budskapet om at «*for å bli kristen må en legge fra seg sin samiske identitet*» ikke blitt tydelig nok motsagt av kirkene.²⁹

I slike sammenhenger er en del av veien fram til å kunne enten forkynne eller høre evangeliet, at vi ikke bare kaller alle til omvendelse, men viser veien ved å bekjenne vår historiske skyld, vender om, viser forandring og, der det er relevant, ber om tilgivelse både av Gud og av dem vi har såret. Vi kan ikke regne med at verken misjon eller dialog skjer av seg selv uten at vi forbereder grunnen med ydmyke hjerter og bønn til vår Gud, som sendte sin sønn for å forsone alle mennesker til seg selv i Sannhetens Ånd.

²⁸ Norsk Teologisk Samtaleforum (NTSF), *Israel og Palestina - En økumenisk utfordring*.

²⁹ Sannhet og forsoning - grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner: rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen: Avgitt til Stortingets presidentskap 01.06.2023 Dokument 19 (2022-2023) (Oslo: Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023), <https://www.stortinget.no>

Markion

I det andre århundret, lenge før trosbekjennelsene og kanon hadde fått sin aksepterte form, oppstod flere versjoner av kristendom som i etterkant ble utelukket av økumeniske råd. En av dem var Markion. Læren som kirken fordømte som Markionisme hevdet blant annet at de kristnes Gud i det nye testamentet er av et helt annet vesen enn jødernes Gud i det gamle testamentet. De kristnes Gud er en universell skaper som er rik på nåde og kjærlighet ifølge Markionismen, mens den jødiske Gud i det gamle testamentet fordømmes som en nådeløs gud som favoriserer bare ett folk og er ansvarlig for tilværelsens ondskap. Det er vanskelig å si noe historisk nøyaktig om hva Markion selv trodde fordi vi hovedsakelig kjenner ham igjennom sitater i polemiske verk skrevet mot ham. Uansett opprinnelsen viser kirkens tendenser mot Markionisme at kirken ofte har vært fristet til å undervurdere det gamle testamentets betydning og å fortolke det nye testamentets kritikk av samtidens jødedom på en antisemittisk måte - med vonde og alvorlige konsekvenser for jøder igjennom historien.

Foto: Hans Olav Arnesen / STL

Konklusjon

Når vi bygger vår religionsteologi på sentrale elementer av kristen lære heller enn allmenngyldige filosofiske prinsipper, ser vi noen tråder dukke opp igjen og igjen.

Vårt møte med den religiøst andre i lys av vår Gud må preges av kjærlighet og ydmykhet, der vi, uten å la det gå på bekostning av vår kristne integritet, er åpne mot alle i håp om at vi skal forsones med hverandre og med Gud.

Kjærligheten vi skal ha til alle mennesker, er skapt og initiert av Gud, begrunnet av Guds skaperverk, og demonstrert av Jesu selvofer på korset og seier over døden. Det er ikke alltid åpenbart hvordan dette bør munne ut i praksis, men vi kan i hvert fall utelukke praksiser som ikke er forenlige med kjærlighet, og vi kan lytte for å forstå hvordan våre handlinger motas av våre medmennesker som er skapt og elsket av Gud.

Ydmykheten er basert på den stillingen alle mennesker står i foran vår skaper. I vår dialog erkjenner vi at vi er støv, og at vi trenger Gud og hverandre for å leve et liv i sannhet, kjærlighet og rettferdighet. I tillegg sitter vi igjen med to tusen års historie av vellykkede og mistykkede religionsmøter, som vi ikke kan viske ut, men heller være åpne om i våre flerreligiøse møter.

Vi deler Guds **åpenhet** idet vi ønsker alle

velkommen slik Jesus tok imot de rettferdige og de urettferdige. I tillegg er det åndsfylte livet et liv med åpenhet til det nye, og vi vet ikke alt om hvordan Guds kirke vil se ut i fremtiden.

Åpenheten går ikke på bekostning av visjonen om forsoning av alle folkeslag med hverandre og med Gud. Det er vår soteriologiske visjon for fremtiden, som gjør at vi ikke uten videre ønsker å leve med barrierer mellom religionene, men må bygge opp under de gode veiene til forsoning, det være seg igjennom dialog eller misjon.

Men hvordan viser dette seg i praksis? Her foreslår vi noen tolkninger av disse prinsippene i sammenheng med utfordringene vi nevnte innledningsvis.

BØNN

Å be sammen er Guds visjon for menneskeheten (Johannes' åpenbaring 4). Dette er en visjon vi burde la oss forme av. Mens vi er på veien mot denne visjonen, trenger vi å erkjenne det Paulus erkjenner i Romerbrevet: «Vi vet ikke hva vi skal be om for å be rett» (Romerbrevet 8,26). Dette gjelder oss alle, uansett religiøs tilhørighet. Vi bør være åpne for å lære

sammen med andre religioner, men ikke anta at en forsoning har skjedd når det ikke har det. Forsoning er en langsom prosess, og vi bør gå i takt med Guds arbeid, ikke gå foran (ved å ta lettvint på det) eller bak (ved å stå i veien for det): «Lettvint helbreder de bruddet i folket mitt, de sier: «Fred, fred!» Men det er ikke fred.» (Jeremia 6,14)

BRYLLUP

Johannes introduserer Jesu forsoningsarbeid med et bryllup i Galilea (Johannes 2,1). Kjærlighet bør være vårt ideal både for ekteskap og for alle våre møter med religiøst andre. Med det ser vi ikke bort fra at kjærlighet og forsoning også er vanskelig for mennesker, og varselet om å ikke late som om vi er forsonte når vi ikke er det, gjelder også her. Igjen ville det vært urealistisk å regne med at alle forstår bryllup på samme måte, men det er ikke nødvendigvis til hinder for samhandling.

BEGRAVELSE

Våre begravelsestradisjoner er informert av oppstandelsens unike hendelse og bygger slik sett på noe vi ikke har til felles med mange andre. Samtidig har

de etterlatte en sorg og et tap som alle mennesker har til felles. Akkurat slik vår liturgiske tradisjon og selvforståelse har tatt innover seg impulser fra ulike kilder, kan det hende møter med andre i sorg kan bringe med seg noe som kan ta oss nærmere Guds visjon for kirken. I mellomtiden kan vi være ydmyke overfor hverandre i vår opplevelse av å være dødelige skapninger. Vi trenger hverandre i sorg, og vi trenger hverandre i deltakelsen i Guds frelseshandling.

DIALOG OG DIAPRAKSIS

Det ville vært grunn til feiring dersom alle møter med den religiøst andre fremover ikke preges av «vi inkluderer (ikke) deg» eller «vi er (ikke) enige med deg» men av «vi elsker deg og har lyst til å være sammen.» Når vi skal finne kjøregler for dialog og samarbeid med andre, må vi ta et oppgjør med fortidens forsøk på å dominere og forandre, og huske visjonen om en samlet ætt. Vi trenger ikke insistere på å dømme eller inkludere, men heller gå ydmykt inn i samarbeidet, med håp om tilgivelse, forsoning, og fellesskap. Slik følger vi vår korsfestede og oppstandne frelser som ga alt for å forene alle mennesker med seg selv.

Litteratur

Cyprian, Saint. Letters (1-81). Washington, DC: Catholic University of American Press, 1964. <http://archive.org/details/letters1810000cypri>.

Den katolske kirke. «Ad gentes. Om kirkens misjonsvirksomhet», 1965. <https://www.katolsk.no/dokumenter/dokumenter-fra-vatikanet/paul6/ag/index>.

Den katolske kirke. «Nostra aetate. Om kirkens forhold til de ikke-kristne religioner», 1965. <https://www.katolsk.no/dokumenter/dokumenter-fra-vatikanet/paul6/na>.

Den norske kirke, Bispemøtet. «Religionsmøtet ved kirkelige handlinger. En veiledning fra bispemøtet». Den norske kirke, 2016. https://www.kirken.no/globalassets/irken.no/aktuelt/filer-2016/bispemoetet_februar_2016_religionsmoetet_kirkelige_handlinger.pdf.

Fagerli, Beate, Anne Hege Grung, Sven Thore Kloster, Line Marie Onsrud, og Gitte Buch-Hansen, red. Dialogteologi på norsk. Oslo: Verbum Akademisk, 2016.

Guy, Jean-Claude, overs. Les apophtegmes des pères: collection systematique chapitres XVII-XXI. Paris: Les éditions du Cerf, 2005.

Hauerwas, Stanley. With the Grain of the Universe: The Church's Witness and Natural Theology: Being the Gifford Lectures Delivered at the University of St. Andrews in 2001. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic, 2013.

Justin. The First Apology, the Second Apology, Dialogue with Trypho, Exhortation to the Greeks, Discourse to the Greeks, the Monarchy or The Rule of God (The Fathers of the Church, Volume 6). Oversatt av Thomas B. Falls. Fathers of the Church. Washington [D.C.]: Catholic University of America Press, 1965.

Knitter, Paul F. Introducing Theologies of Religions. Johanneshov: MTM, 2019. Lubac, Henri de. Catholicism: Christ and the Common Destiny of Man. Alexandria, VA: Alexander Street Press, 1988.

McCutcheon, Russell T. Manufacturing Religion: The Discourse on Sui Generis Religion and the Politics of Nostalgia. New York: Oxford University Press, 1997.

Moore, Sebastian. The Inner Loneliness. New York: Crossroad, 1982.

Newman, John Henry. Essays: Critical and Historical, (Vol 2). London: Longmans, Green, 1907.

Norsk Teologisk Samtaleforum (NTSF). Israel og Palestina - En økumenisk utfordring. Norges kristne råds skriftserie 14. Oslo: Norges Kristne Råd, 2006. <https://norgeskristnerad.no/wp-content/uploads/2018/12/Israel-og-Palestina-14.pdf>.

Race, Alan. Christians and Religious Pluralism: Patterns in the Christian Theology of Religions. 2. utg. London: SCM Press, 1993.

Said, Edward W. Orientalism. Reissued in Penguin classics. Penguin Modern Classics. London: Penguin Books, 2019.

Sannhet og forsoning - grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner: rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen: Avgitt til Stortingets presidentskap 01.06.2023 Dokument 19 (2022-2023). Oslo: Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023. <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--og-forsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf>.

Schweitzer, Albert. Von Reimarus zu Wrede: eine Geschichte der Leben-Jesu-Forschung. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1906.

Svenska Kyrkan, Biskopsmötet. «De kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext. Et brev från svenska kyrkans biskopar». Kärnhuset AB, 2019. <https://www.svenskakyrkan.se/filer/90705498-984f-4329-8033-60ec-1be6df23.pdf>.

Thelle, Notto. "Kristen tro i møte med buddhismen" i Fagerli m.fl. Dialogteologi på norsk, Oslo: Verbum Akademisk, 2016. Søderlind, Didrik, og Stian Kilde Aarebrot. Presten og ateisten. Oslo: Vårt land Humanist, 2015.

Yong, Amos. Beyond the Impasse: Toward a Pneumatological Theology of Religions. Carlisle, Cumbria, UK, Grand Rapids, Mich.: Paternoster Press; Baker Academic, 2003.

Vedlegg 1 Ressurser

BØKER FOR VIDERE LESNING:

Beate Fagerli, Anne Hege Grung, Sven Thore Kloster, Line Marie Onsrud og Gitte Buch-Gansen (red.). Dialogteologi på norsk. Oslo, Verbum Akademisk, 2016.

Andrew Wingate. Celebrating Difference Staying Faithful. How to live in a Multi-Faith World. London, Darton Longman and Todd, 2005

Jan-Olav Henriksen. Religious Pluralism and Pragmatist Theology. Openness and Resistance. Boston, Brill Rodopi, 2019.

TIDSSKRIFT:

Temanummer 2004 av Tidsskriftet Kverken. Kvartalsskrift for religiøs tenking, 68. årgang ISBN 82-90311- 88-5

ARBEIDER GJORT AV ANDRE ØKUMENISKE OG KIRKELIGE ORGANER:

Dokumenter fra Kirkenes Verdensråd:

«Serving a Wounded World in Interreligious Solidarity: A Christian Call to Reflection and Action During COVID-19 and Beyond" fra 2020

"Religious plurality and Christian self-understanding" fra 2006
Dokumentene finnes på www.oikomene.org

Fra Communion of Protestant Churches in Europe (CPCE):

"Protestant Perspectives on Religious Plurality in Europe" fra 2019
Dokumentet finnes på www.leuenberg.eu

Fra Porvoo Communion of Churches:

"Keys to Inter Faith Engagement" fra 2014
Dokumentet finnes på www.porvoocommunion.evlutkirko.fi

Fra Den norske kirke:

«Troende møter troende. Et studiehefte om religionsmøtet», Den norske kirke, Mellomkirkelig råd, 2007

«Hovedprinsipper for Mellomkirkelig råds interreligiøse engasjement», Den norske kirke, Mellomkirkelig råd, 2008

Ressurssiden «Sier vi» – en ressurs som bidrar til å gjenkjenne og arbeide mot fordommer, fremmedfrykt og rasisme, Kirkelig dialogsenter, Den norske kirke.

Dokumentene finnes på www.kirken.no
Ressurssiden finnes på www.siervi.no

Fra Luthersk Verdensforbund:

«Deepening Faith, Hope and Love in Relations with Neighbors of Other Faiths", The Lutheran World Federation, 2008
Dokumentet finnes på www.lutheranworld.org

Fra Evangelische Kirche in Deutschland (EKD):

"Christian Faith and Religious Diversity - a Protestant Perspective. A Foundational Text from the Council of the Evangelical Church in Germany", EKD, 2016.
Dokumentet finnes på www.norddeutschmission.de

Vedlegg 2

Undervisning om kristen religionsteologi

Under samme himmel – en økumenisk samtale om religionsmøter presenterer kristne tanker om religionsmøter og bør dermed ikke presenteres som nøytral kunnskap om religion. Siden 2020 har læreplanene i religion lagt mye mer vekt enn tidligere på å forstå hva en religion er. Religionenes egne svar på det spørsmålet skal ikke holdes utenfor den samtalen, men de skal heller ikke dominere den, eller presenteres som nøytrale. Det kan bli innfløkt når vi studerer religiøs kunnskap ved siden av kunnskap om religion, og den gode religionslærer er klar over kompleksiteten uten å måtte utsette elevene sine for slike innfløkte samtaler til enhver tid.

Kristne tanker om religionsmøter er relevante på alle trinn, fordi de er vesentlige (blant annet) for kjerneelementet «Kunne ta andres perspektiv», som innebærer å «gi elevene mulighet til å utvikle egne synspunkter og holdninger i møte med andre gjennom innenfra- og utenfra-perspektiver og gjennom dialog og refleksjon over likheter og forskjeller.» Vårt dokument presenterer et innenfraperspektiv på religiøse likheter og forskjeller.

Det sagt, er temaet vektlagt annerledes på de ulike trinnene:

- På 1-4 inngår det i målet om å «beskrive og samtale om ulike måter å leve sammen på i familie og samfunn»;
- På 5-7 berører det målet om å «utforske og samtale om mangfold både innenfor kristne trossamfunn og andre religionssamfunn»;
- På 8-10 blir det mer sentralt, og i tillegg til punktene om endringsprosesser og religiøs mangfold kommer det til uttrykk i målene om å «utforske andres perspektiv og håndtere uenighet og meningsbrytning» og å «reflektere over eksistensielle

spørsmål knyttet til det å vokse opp og leve i et mangfoldig og globalt samfunn»;

- På videregående (som har en egen læreplan) er temaet relevant gjennomgående, men kanskje særlig under målet om å «ta andres perspektiv og håndtere meningsbrytning om religion, livssyn og verdispørsmål.»

Man begynner ikke første uka med opplæring om kristendom med dens syn på andre religioner. De følgende oppgavene er adresserte til KRLE- og R&E-lærere, og egner seg nok mest etter at elever allerede er kjent med sentrale trekk, fortellinger og uttrykk. Vi presenterer dem her til inspirasjon, ikke til slavisk bruk. Slik de står nå egner nok ide 1 seg til barnetrinn (1-4), ide 2 til mellomtrinn (5-7), ide 3 til ungdomstrinn (8-10), og ide 4 til videregående (VG3). Men alle kan antakelig justeres til ulike trinn.

IDE 1: UFARLIGE RELIGIØSE

Religiøse ledere kjenner ofte til hverandre. Ofte er de venner. I stedet for å invitere en lokal prest eller kateket til klassen alene, bruk ditt eget eller deres nettverk for å invitere dem sammen med en fra en annen religion. Ta gjerne et forberedende møte med dem så dere er enige om målet. For barnetrinnene er nok en god del av formålet å demonstrere at folk fra ulike religioner oftest er vennlige med hverandre, og kan feire hverandres styrker. I forberedelsessamtaler kan du be dem om å finne eksempler på «åndelig misunnelse», aspekter ved den andre religionen som de beundrer, og har spesielt sans for. Dersom elevene er litt eldre kan man legge opp til en samtale om noe mer substansielt, men formålet kan der også gjerne være å gi litt motvekt til konfliktbilder elever kan få fra nyheter eller eget liv.

IDE 2: KLASSEREGLER

Del klassen i grupper på 3 eller 4.

Gi halvparten av klassen oppgaven «Beskriv hvordan religiøs mangfold inkluderes og kommer til uttrykk i klassen vår og i skolen vår.»

Gi den andre halvparten av klassen oppgaven «Lag en klasseregel som sier hvordan vi skal håndtere religiøse minoriteter i klassen vår.»

Oppfølgingsspørsmål (hver gruppe settes sammen med en gruppe som hadde det andre spørsmål):

1. Sammenlikn de ulike svarene.
2. Hvordan tror dere det føles å måtte bli «håndtert»?
3. Kan individuelle religioner si ja til regelen?
4. Hvordan hadde regelen vært annerledes dersom dette var en religiøs skole? Prøv eksperimentet med flere religioner.

IDE 3: SORTERINGSOPPGAVE OM INKLUDERING

Sorter utsagnene under (eller et utvalg av dem) etter hvor inkluderende og hvor ekskluderende de er (skriv dem gjerne ut på lapper så elever kan sortere dem i grupper på pultene sine). Alle utsagnene er fra Bibelen eller dette dokumentet, så du finner dem i kontekst der. Du kan gjerne krydre oppgaven til ved å legge inn dine egne, ta noen fra kommentarfelt, osv.

Visualiser sorteringen på tavle: du kan sette «inkluderende» på venstre siden og «ekskluderende» på høyre, så elever roper ut (her kan man bruke smartboard for eksempel).

I teksten **Under samme himmel – en økumenisk samtale om religionsmøter**, behandles praktiske saker og teologiske saker som kristne er opptatte av.

Praktiske: bønn; bryllup; begravelse.

Teologiske: skapelse; åpenbaring; soteriologi (læren om frelse); ekklesiologi (læren om kirken); missiologi (læren om misjon).

Del ut spørsmål fra disse til elevene og be dem om å sortere på nytt. For eksempel «kan kristne be sammen med folk fra andre religioner?» (bønn); «tror kristne alle er skapt av samme Gud?» (skapelse); «tror kristne folk fra andre religioner blir frelst?» (soteriologi) eller «synes kristne det er ok å prøve å overtale folk fra andre religioner til å bli kristne?» (missiologi).

Gruppediskusjon: Hva innebærer inkluderingen/ekskluderingen i hvert utsagnet? Hvis dette spørsmålet er for åpent, kan du modellere med å si at utsagnet «under himmelen er det ikke gitt menneskene noe annet navn som vi kan bli frelst ved» handler om hvorvidt mennesker oppnår frelse. Andre utsagn kan handle om hvorvidt man kan leve sammen, hvorvidt ulike religioner kan si sannheten, osv.

Etterpå kan du bruke avsnittet om ulike modeller for religionsteologi, og koble utsagnene til dem. Målet er blant annet at elever ser hvilket mangfold det er blant kristne når det gjelder deres forhold til andre religioner.

Under himmelen er det ikke gitt menneskene noe annet navn som vi kan bli frelst ved.	Den katolske kirke forkaster intet av det som er sant og hellig i disse religioner.	Fra vår nabo kommer både liv og død: vinner vi vår nabo, vinner vi Gud; får vi vår nabo til å snuble, synder vi mot Kristus.	Inntil alle er forsonet med Gud, er vår frelse ufullstendig.
Når vi skal finne kjøreregler for dialog og samarbeid med andre, må vi ta et oppgjør med fortidens forsøk på å dominere og forandre.	Vi bør være åpne for å lære sammen med andre religioner, men ikke anta at en forsoning har skjedd når det ikke har det.	I vår dialog erkjenner vi at vi er støv, og at vi trenger Gud og hverandre for å leve et liv i sannhet, kjærlighet og rettferdighet.	Vi kan lytte for å forstå hvordan våre handlinger mottas av våre medmennesker som er skapt og elsket av Gud.
Jesus sier: «Jeg er veien, sannheten og livet. Ingen kommer til Far uten ved meg.	Budskapet om at «for å bli kristen må en legge fra seg sin samiske identitet» har ikke blitt tydelig nok motsagt av kirkene.	Evangeliet har historisk blitt forkynt ved direkte apologetikk, men det har også blitt forkynt ved ydmykt nærvær i dialog og tjeneste.	Det å se Herrens verk i verden innebærer fantasi og åpenhet for andre.
Jesus stiftet ikke en filosofiskole, men et samfunn av de hellige.	Det er ingen frelse utenom kirken.	Det er mange guder og mange herrer. Men for oss er det én Gud, vår Far.	I tillegg til at alle er skapt av Gud, er vi også skapt til Gud.
Gud er åpenbart gjennom Jesus, men alle trenger hjelp til å forstå Ham.	Guds ord ble til menneske i Betlehem, ikke Bergen, under Romerriket, ikke Renessansen.	Guds visjon er å forsone alle med seg selv.	Det er jo [Gud] som gir liv og ånde, ja, alt til alle. Av ett menneske har han skapt alle folkeslag.

IDE 4: FREMTIDEN

Det finnes flere dialoggrupper mellom Muslimer og Kristne i Norge, inkludert Mellomkirkelig råds dialoggruppe i regi av Den Norske Kirken. Vis gjerne nettsida til en av dem, evt. en dialogaktivitet eller en bok.

Oppgave til klassen: se for deg at året er 2300 og dialoggruppene har blitt enige om 90% av sine samtalepunkter. På hvilket år mellom nå og 2300 ble de enige om de følgende punktene (eller er de allerede enige)?

1. Navnet på Skaperen?
2. Etikk?
3. De historiske forholdene rundt Mohammeds liv og død?
4. Den riktige versjonen av fortellingen om Yousuf/Josef (som gjengis både i Koranen og i den Hebraiske Bibelen)?
5. Statusen til Isa/Jesus?
6. Hvordan en skal be?
7. De historiske forholdene rundt Isas/Jesu liv og død (og oppstandelse)?
8. Hva som skjedde under korstogene?
9. Statusen til Koranen og Bibelen?
10. Fri vilje?

Du kan velge selv hvordan klassen behandler disse, om det blir individuelt først og så i grupper, eller bare i plenum, men disse er ment som diskusjonsoppgaver. Det er naturligvis ingen fasitsvar, målet er at elever blir kjent med variasjonen i enigheten og uenigheten mellom gruppene.

Til slutt kan en reflektere over nyansene i ideen om at alle religioner behandler samme sannhet fra ulike synsvinklene.

Norges Kristne Råd

Adresse: Rådhusgata 1-3, N-0151 Oslo. Telefon: 23081300. E-post: post@norkr.no